

Katona Magda

AZ AL-KÁIDA A VEZÉRE ELVESZTÉSE UTÁNI IDŐSZAKBAN

Rezümé:

A megváltozott geostratégiai körülmények (az Arab Tavasz, az Iránhoz fűződő kapcsolatok valamint a szíriai válság) hatására az al-Káida stratégiájában, taktikájában, szerkezetében, irányításában és technikai, földrajzi determinánsaiban átalakult, helyi szervezetek központi irányítás nélküli haza szövetségévé vált, helyi célokkal. Ám korántsem kellene leírni. Helyi szervezetei veszélyesek. Újjászerveződhet ott, ahol hatalmi vákuum keletkezik. A szíriai helyzet és az Iránnal való viszony alakulásából új erőt meríthet.

Kulcsszavak:

terrorizmus, Arab Tavasz, helyi szervezetek.

Magda Katona

AL QAEDA AFTER LOSE OF ITS LEADER

Abstract:

Due to changed geo-strategic circumstances (the Arab Spring, connections with Iran and the Syrian crisis) Al Qaeda's strategy, tactic, structure, technical and a geographic determinants has been changed, it became a loose alliance of local organizations with local agenda, without central leadership. But the organization must not be drawn off. Its local affiliates are more dangerous and can regroup in remote areas with power vacuum and from the Syrian crisis and new alliance with Iran can get a renewed strength.

Key words:

Terrorism, Arab Spring, local affiliates.

A regionális dinamikák átstrukturálódása Bin Laden kiiktatását követően címmel tanulmányt jelentettem meg a Hadtudományban.¹ Abban a cikkben az abbottábádi rajtaütés körülményeit, a Bin Laden kiiktatását követően az amerikai-pakisztáni viszony alakulását, az afganisztáni válságra gyakorolt hatását és a regionális hatalmi vetélkedés dinamikáinak átstrukturálódását vizsgáltam. A jelenlegi dolgozatban magát az al-Káidát veszem górcső alá. A megváltozott geostratégiai körülmények (az Arab Tavasz, az Iránhoz fűződő kapcsolatok valamint a szíriai válság) hatására a terrrorszervezet stratégiájában, taktikájában és szerkezetében, irányításában és technikai, földrajzi determinánsaiban bekövetkezett változások elemzésére vállalkozom. Arra keresem a választ, hogy a szervezet elhalóban, vagy új, decentralizált struktúrában ismét felemelkedően van-e és mennyiben valósította meg kitűzött céljait?

*

¹ http://mhtt.eu/hadtudomany/2012_e_Katona_Magda.pdf

Bin Ladennek a pakisztáni abbottábádi rejtékhelyén, 2011. Május 2-ra virradóan az U.S. Navy SEAL commando által végrehajtott kiiktatását követően, valamint a 2011. februárjában kezdődő Arab Tavasz mozgalom következtében úgy tűnik, az al-Káida terrorszervezet csillaga leáldozóban van. Döntő, ám korántsem végleges csapást szenvedett.

A Bin Laden kiiktatását követő időszakban jelentős változások mentek végbe az iszlám világban, amelyek átrendezték a Közel-Kelet és Észak-Afrika erőviszonyait. Az al-Káida azonban nem tudott azok élére állni. Ennek okai elsősorban a változások erejében, eredetében és irányultságában keresendők.

A Bin Laden halálát követő időszakra az *Arab Tavasz*nak nevezett jelenség feltűnése volt jellemző, ahol az al-Káida és az ahhoz hasonló szervezetek semmi szerephez sem jutottak. Ez alátámasztani látszik azon teóriánkat, hogy a (nyugati típusú vagy baloldali) *modernizáció – iszlám – nacionalizmus* körforgásában a modernizációt felváltó iszlám is leáldozóban van. Az említett irányzatok nyomán keletkező úrt a helyi nacionalizmusok töltik be, amelyek rendelkezhetnek iszlám színezettel vagy lehetnek modernizáló erők, demokratizálók vagy éppen erős államot kovácsolók – ám mindenképpen az al-Káida üzenetének marginalizálódását jelentik.

Az abbottábádi rajtaütés óta a szervezet belső körülményeiben is alapvető változások álltak be. Korábbi vezérének személyes karizmája és kitűnő kapcsolatai híján az al-Káida komoly finanszírozási nehézségekkel küzd és a drónháború kifüstöli búvóhelyeiről. Emiatt káderhiányban szenved. A szervezet átstrukturálódott, központi vezetése csaknem teljes mértékben megsemmisült. Ma már nem egyeduralkodó a radikális szervezetek között, csupán egy a sok közül. Meggyengült annyira, hogy nem globális, inkább regionális veszélyt jelent. Ám korai leírni. Helyi szövetségesei között egyre veszélyesebb csoportok találhatók, akik az utóbbi időszakban erősödtek, s ezek révén új erőre kaphat.

A szervezet metamorfózisa

Leírható-e az al-Káida?

A hivatalos amerikai megnyilvánulások meglehetősen ellentmondásosak annak értékelése tekintetében, hogy milyen mértékű és kiterjedésű, globális, regionális vagy helyi fenyegetést jelent az al-Káida? Fenyegeti-e a szeptember 11-eihez hasonló merényletekkel az Egyesült Államokat és szövetségeseit? Egyesek viszonylagos erejét, mások éppen meggyengülését hangsúlyozzák.

Leon Paletta, a CIA volt főigazgatója, jelenlegi védelmi miniszter szerint az al-Káida a kimúlás szélén van.² Ugyanakkor a szervezet feltételezett búvóhelyére mért intenzív dróncsapások az afganisztáni–pakisztáni határvidéken meghúzódó törzsi sávban nem azt mutatja, hogy a terrorszervezetet leírták volna. John Brennan, amerikai elnöki nemzetbiztonsági főtanácsadó e fenyegetéssel igazolja a jemeni *Az Arab Félsziget al-Káidája*, az AQAP elleni dróncsapásokat.³

² Elisabeth Bumiller: Panetta Says Defeat of Al-Qaeda is Within Reach. New York Times, July 9, 2011 <http://www.nytimes.com/2011/07/10/world/asia/10_military.html>

³ Ken Dilanian: Brennan Defends U.S. Drone Attacks Despite Risks to Civilians. LA Times, April 29, 2012 <http://latimesblogs.latimes.com/world_now/2012/04/brennan-drone-attacks.html>

Ami az elemzőket illeti, az egyik iskola szerint vezére halála és az Arab Tavasz eseményeinek következtében az al-Káida döntő (ám nem megsemmisítő) csapást szenvedett el: központi irányítása nincs többé, karizmatikus vezetőit kiiktatták, elvesztette monopóliumát, népszerűségét és továbbra is az Irán által államilag támogatott terrorszervezetek antitézisét jelenti. Ezt az álláspontot Clint Watts fejtette ki a *Foreign Policy Research Institute* 2012. júliusi számában.⁴ Az ezen felfogást képviselő szakértők nem vonják kétségbe, hogy a vezér kiiktatását követő időszakban a helyi szövetséges szervezetek expanziója tapasztalható, ezt azonban nem a megújult erő, hanem a dezintegráció jelének tudják be.

A másik iskola azon a nézeten van, hogy azok, akik győzelmi harsonákat fújnak, alábecsülik az al-Káida romboló képességeit. Azt állítják, a terrorszervezet ismét erősödik, globális hálózata drámai mértékben kiterjedt, egyre újabb helyi szervezetek esküdnek hűséget a terrorjelképnek. Ezek a helyi szövetségesek igen intenzív térnyerésre képesek, támadásaik száma is növekszik, Irakba visszatértek az amerikai csapatkivonás óta.

Noha az al-Káida támogatottsága számos régióban csökkent, egyes országokban, mint Egyiptom, Nigéria, Szíria, növekszik. Önmagában népszerűsége csökkenése sem releváns tényező, a terrorcselekmények nem igényelnek tömegtámogatást és saját népszerűsége kevésbé fontos, mint helyi szövetségeseinek támogatottsága. Pontosán ez az al-Káida célja: szimbiotikus kapcsolatot kiépíteni helyi csoportokkal, amelyek nagyobb támogatottsággal és legitimitációval rendelkeznek – mutat rá ennek az iskolának képviselőjében Seth G. Jones, tételesen cáfolva a *Foreign Policy* 2012. május/júniusi számában az al-Káidát leíró nézeteket.⁵

Bizonyos jelek kétségtelenül arra mutatnak, hogy a szervezet erősebb, mint 2011 májusában. Legalábbis erre utal, hogy az al-Káida átvette az ellenőrzést a jemeni székhelyű Az Arab-Félsziget al-Káidája (angol rövidítéssel AQAP) felett, és 2012 februárjában a szómáliai As-Sabáb is hűséget fogadott a szervezetnek.

Felmerül a kérdés, több mint másfél esztendővel Bin Laden halálát követően valójában milyen fenyegetést jelent az al-Káida? Annak érdekében, hogy kellő hatékonysággal fel tudjuk becsülni a szervezet jelenlegi állapotát, át kell tekintenünk, hogy az Arab Tavaszhoz nevezett eseménysorozat, az Iránnal való viszony alakulása és a szíriai események hogyan hatottak a szervezetre. Meg kell vizsgálnunk továbbá annak erőszak-dinamikáját, emberi erőforrásait, műveleti központjait és hátszínét, pénzügyi forrásait, ideológiai támogatottságát, valamint parancs-struktúráját.

E terrorszervezet erőszak-dinamikáinak megértéséhez mindenképp tekintetbe kell vennünk azt, hogy, számít-e a méret, és ha igen, mennyire? Le kell szögeznünk, hogy az al-Káida támadásainak skálája tekintetében nem számít, hogy milyen méretű szervezet hajtja végre őket, hiszen néhány fő is megtervezhet, kivitelezhet igen nagy határfokú csapást.

⁴ Clint Watts: What if There Is No Al-Qaeda? Preparing for Future Terrorism. *Foreign Policy Research Institute*, July 2012, <www.eurasiareview.com/21-07-2012-what-if-there-is-no-al-qaeda-preparing-for-future-terrorism-analysis/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed>

⁵ Seth G. Jones: Think Again: Al Qaeda. *Foreign Policy*, May/June 2012, <http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/04/23/think_again_al_qaeda?print=yes&hidecomments=yes.html>

Ugyanakkor a támadások gyakoriságát illetően a szervezet mérete mégsem elhanyagolható tényező. Annak érdekében, hogy releváns faktor maradjon, rendszeresen kell végrehajtania támadásokat nyugati célpontok ellen. Annak érdekében, hogy egy terrorszervezet harcképes maradjon, fenn kell tartania képességeit, hogy új tagokat toborozzon, képezzen ki, rendszeresen tervezzen és kivitelezzen támadásokat.

Strukturális változások

A legtöbb elemző úgy látja, hogy a szervezet mindezidáig öt fejlődési szakaszon ment keresztül. Ezek a következők:

1. 1985–92 között a szervezet kialakulása és kibontakozása az afganisztáni hadszíntéren történt. Az afganisztáni szovjet csapatkivonulás befejezését⁶ követően a nagyhatalmú pakisztáni titkosszolgálat, az Inter-Services Intelligence (ISI) és akkori vezetője, Hamid Gul tábornok személyes irányításával számos dzsihadista tanzím (Szajjáf, Hekmatjár, Maulaví Júnusz Khálisz szervezetei) márciusban rátámadt a kelet-afganisztáni Dzsálálábád városra, hogy azt kiszakítsa a Nadzsibullah-rezsim fennhatósága alól. A csatában, Bin Laden és arab harcosai is részt vettek. Csúfos vereségük meghatározta a szervezet további sorsának, stratégiájának és taktikájának, szervezeti felépítésének alakulását.
2. 1992–2000 között a szervezetnek a Nadzsibullah rezsim bukását követő afganisztáni káosz, illetve a szudáni hadurak harca, mindkét országban a központi hatalom eróziója biztosított lehetőséget, hogy rendezze sorait. Az afganisztáni hadszíntérről hazájukba hazatérő harcosoknak oroszánrésze volt a szervezet expanziójában. Ekkor fogalmazták meg következő rövidtávú céljaikat: a Szaud-ház megdöntése; a közeli ellenséges (vagyis nyugatbarát) muszlim rezsim megdöntése; harc a cionizmus ellen, Izrael legyőzése; Bosznia, Csecsenföld, Indonézia, Thaiföld, Kasmír stb. szövetséges mozgalmainak segítése; a távoli ellenség, vagyis az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei gyengítése, merényletekkel hiteltelenné tétele. Távoli célul a szent helyek felszabadítását, és globális iszlám kalifátus megteremtését tűzték ki.
3. 2001. szeptember 11-ét követően a szervezet módosította stratégiáját. Ennek lényege az volt, hogy reménytelen konfliktusok csapdájában kösse le Afganisztánban és Irakban az Egyesült Államokat. Úgy vélték, a szovjetekkel szembeni afganisztáni sikereik megismételhetők, ha az amerikai csapatok fegyveres összetűzésekbe keverednek muszlimokkal. Az afganisztáni háború azonban az al-Káida jelenléte nélkül folytatódott. Zaváhíri *Lovagok a próféta zászlaja alatt* című művében fejtette ki a szervezet új stratégiáját. Ennek pilléreit Egyiptom dzsihadista kritikája, az al-Káida vezetés biztonságos bűvőhelyekre vonulása, a nemzetközi muszlim közösség Amerika-ellenes érzelmeire apellálva globális, többfrontos háború irányítása, maximális határfokú öngyilkos merényletek alkalmazása, egyénileg végrehajtott merényletek az ellenséges országok szívében, és minden regionális dzsihadnak az Egyesült Államok elleni globális háborúvá eszkalálása képezték. 2002-re a dzsihadista stratégiai irodalom Abú Ubaid Al-Quraita, Abdul Azíz Al-Muqrín, Júszuf

⁶ 1989. február 15.

Al-Ujarrí, Abú Bakr Nádzsí, Abú Muráb Szúrí neveivel fémjelezve virágzott.⁷ Ennek az új, szofisztikált stratégiának köszönhetően az Al-Káida ismét felszálló ívbe került. Ekkor jött létre a szervezet hármasszerkezete: a központi vezetőség, a regionális szervezetek, valamint a földalatti kis sejtek, vagy egyének („magányos farkasok”) hálózata. Utóbbiak képesek voltak önállóan tevékenykedni a központi vezetőség irányítása nélkül is. Már ebben az időszakban is erősebb volt a jemeni szervezet, mint az afgán–pakisztáni határvidékre visszavonult központ. Ez nem történetileg alakult ki, ilyennek álmódta a stratégiai tervezés. A vezetés elszigeteltsége miatt fontos volt, hogy a helyi szervezetek – útmutatásukkal és a prioritások lefektetésével – műveleti ellenőrzés nélkül is hatékonyan képesek legyenek tevékenykedni. A harc, a pénzszerzés, az egyének és titkos sejtek kiképzése mind rájuk hárult annak érdekében, hogy önállóan legyenek képesek merényleteket végrehajtani a célszágokban. A 2001–2005 közötti időszakra a maximális hatékonyság volt jellemző. A szeptember 11-ei amerikai támadások, a casablancai, isztambuli, dzsakartai, Bali-szigeteki, karacsíi, mombasai, Sínai-félszigeti, tunéziai, Indiai-óceáni, madridi, londoni igen hatásos merényletek fémjelezték ezt az időszakot. Párizsban, Rómában Szingapúrban további nagyszabású merényleteket hiúsítottak meg. Sikereik ellenére 2003-ban az al-Káida kiszorult Szaud-Arábiából és 2004-re szervezeteik vereséget szenvedtek Jemenben. Ezt követően elsősorban Irakot használta a terrorszervezet hadszíntérnek.

4. A 2006–2011 közötti időszakot a hanyatlás jellemezte. Az amerikai és nemzetközi erők kivonásának idejére, 2006-ra a szervezet Irakban vereséget szenvedett. Az amerikai felkelésellenes stratégia visszatért az afganisztáni hadszíntérre, erőre kapott és sikereket ért el Pakisztánban és Jemenben. A vezetőség kemény magja beszorult az afganisztáni–pakisztáni határvidékre, ahol egyre jobban elszigetelődött, és amelynek számos prominensével végeztek a célzott dróncsapások. A 2005. július 7-ei, londoni merénylet óta nem tudott Európában és a tengerentúlon nagyszabású merényletet végrehajtani.⁸
5. Mindezek következtében a szervezet képességei csökkentek és felkészületlenül érte az Arab Tavasz. Mára ezen a megállapításon is túlhaladtunk, a szervezetnek többé-kevésbé sikerült a mozgalmak teremtette káoszból és a néptömegek elégedetlenségéből tőkét kovácsolnia. Az al-Káida nemzetközi hálózatok mozgalmává szervezte át magát, már nem tekinthető monolitikus szervezetnek. Az utóbbi években helyi szövetségesei kapacitásbővítésébe fektette energiáit, főleg Pakisztánban, Jemenben, Szomáliában, az utóbbi három évben, de főleg Bin Laden kiiktatását követően Nigériában és a környező nyugat-afrikai országokban. Nincsenek egységes sémák, eltérő körülmények, kihívások, képességek jellemzik a hálózat csoportjait. A világgazdaság recessziója, a nemzetközi pénzügyi válság ezek

⁷Paul Rogers: *The Current Status of Al-Qaida*. Oxford Research Group, Oxford: May 2012
<www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/middle_east/current_stories_al_qaida>

⁸ Megjegyzem, hogy *A nemzetközi terrorizmus elleni harc időszzerű társadalmi, katonai és rendvédelmi kérdései* című, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen 2004–2008 között futott kutatási projekt 2005-ös konferenciáján tartott előadásban, illetve a kutatási projekt keretében kidolgozott tanulmányban már vázoltam az al-Káida helyi szervezetekre jobban támaszkodó diverzifikációjának folyamatát. Kutatási eredményeim, akkori következtetésem évek távlatában is helytállóan bizonyultak. (Lb. Dr. Katona Magda: *Az Al-Káida metamorfózisa 2001. szeptember 11-e után*. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 2005 IX. évfolyam 3. szám, 166–190. o

révén új lehetőségeket biztosít a terrrorszervezetnek. Az abbotábádi rajtaütést követő időszakra a szervezet diverzifikációja jellemző. A központi vezetőség izolálódik és lebénul, a szervezet átalakul. Az új szerkezetben már a központi irányítás szerepe minimalizálódik, vagy teljesen megszűnik. Korai azonban az al-Káida elsovadásáról beszélnünk, helyi szervezetei megerősödése révén merőben új, diverzifikált struktúrában, a világ különböző helyen alakult helyi szövetséges önállóságával sikerült regenerálódnia a Bin Laden kiiktatását követő időszakban. Az új helyi szövetségesek szervezésében, a toborzott harcosok kiképzésében Jemen átveszi az afgán-pakisztáni határvidék szerepét. A tíz évvel ezelőtti állapothoz képest, jelenleg az al-Káida nem képes rendszeres időközönként támadásokat végrehajtani csökkent képességei miatt, búvóhelyek korlátozottabban állnak rendelkezésre, kritikus humánerőforrások (vezetők és specialisták) híján van, és pénzügyi támogatottsága lényegesen csökkent – érvelnek a szervezet megállíthatatlan hanyatlását jövendőlk. Ha céljai megvalósulását nézzük, az al-Káida korántsem áll ennyire rosszul. Ha kitűzött céljai elérését tekintjük a siker vagy kudarc mércéjének (muszlim országok felszabadítása az idegen megszállás és a „hitehagyott zsarnokok” uralma alól, iszlám jogrend, sarí'a bevezetése az uralmuk alatt álló területeken, majd ezek iszlám kalifátusban egyesítése), ezek jelentős mértékben megvalósultak. Eltekintve az amerikai és nyugati szövetséges csapatok kivonásának valós okaitól, Zaváhíriék sikernek könyvelhetik el, hogy ma már nem állomásoznak amerikai katonák a szent városok, Mekka és Medina szomszédságában, távoztak Irakból és elhagyni készülnek Afganisztánt. Tekintet nélkül arra, hogy távozásukban milyen tényezők játszottak valós szerepet, a „hitehagyott zsarnokok” közül megdőlt Szaddám és Kadhafi több évtizedes uralma, távozásra kényszerült a tunéziai Ben Ali, az egyiptomi Mubarak, valamint a jemeni Ali Száleh. Noha utóbbiak távozása az Arab Tavasz mozgalmainak volt köszönhető, Zaváhíri és társai hangsúlyosan kommunikálták, hogy a feladat elvégeztetett. Legalább öt régióban (a Szaharában, Afrika szarvánál, Jemenben, Irakban és Pakisztánban) az ellenőrzésük alá vont területeken emirátusokat hoztak létre, árnyékkormányokat neveznek ki. Ezeket nagyobb kalifátus tartományainak szánják. Iszlám törvénykezést vezetnek be, adót szednek, hadsereget tartanak fenn, hiszba-rendszerrel közigazgatást működtetnek, szociális szolgáltatásokat nyújtanak. Ezek az árnyékkormányzati struktúrák tartósan bizonyulnak, Irakban is újjáélednek. Ennek tükrében az al-Káida korántsem tekinthető hanyatlónak, sőt kitűzött céljait illetően jobban teljesített, mint várható volt.⁹ A szervezet hanyatlása melletti fő érv, hogy a londoni metró elleni, 2005-ös merényletek óta nem hajtott végre nyugati érdekek ellen saját területükön sikeres támadást.¹⁰ Fentiek alapján a nyugaton végrehajtott merényletek nem tartoznak a szervezet stratégiai céljai közé, csak taktikai eszköztárába, így a szervezet sikerességének értékelésénél csekély relevanciával bírnak. Mások szerint (például Seth G. Jones) ez helytelen következtetés. 2009 júniusában Abdul Hakím Mudzsáhíd Muhammad megtámadott egy katonai toborzó központot az Arkansas állambeli Little

⁹ Habeck, Mary: Evaluating the War with al Qaeda. <<http://presidentialrace.oodja.com/a/detail.do/id-fl72559a-608e-4591-8fe6-7b972c93fc5a>>

¹⁰ Clint Watts: What If There Is No Al-Qaeda? Preparing for Future Terrorism. *Foreign Policy Research Institute*, July 21, 2012, <www.eurasiareview.com/21-07-2012-what-if-there-is-no-al-qaeda-preparing-for-future-terrorism-analysis/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed>

Rockban. Nadzsibullah Zazi, Nidál Malik Haszán, Umar Farouk Abdul Mutallab, Feiszál Sahzád és a 2006-os angliai, transzatlanti légi járatok elleni merénylet kísérletek komolysága arra int, hogy e tekintetben se vonjunk le elhamarkodott következtetéseket. Kétségtelen azonban, hogy az utóbbi évek legsikeresebb merényleteit az al-Káida helyi szövetségesei hajtották végre, mindenekelőtt az AQAP Jemenben, és nem a szervezet központi vezetősége. Mindez azt jelenti, hogy az al-Káida elsorvad és nem képes többé megtámadni az Egyesült Államokat? Korántsem! Ám a szervezet támadásai gyakoriságának drasztikus csökkenése illusztrálja, mennyire komoly erőfeszítéseket kell tennie, hogy külföldi harcosokat toborozzon, műveleteket kivitelezzen és megfelelő pénzügyi forrásokra tegyen szert.

A geostratégiai dimenzió

Geostratégiai dimenzióban a szervezet sorsának alakulásában az Arab Tavasz eseményei, az Iránnal való viszony valamint a szíriai helyzet alakulása bír meghatározó jelleggel.

Az Arab Tavasz hatása az al-Káidára

Az Arab Tavaszhoz nevezett mozgalmak során többnyire erőszakmentes tömegdemonstrációk sikeresnek bizonyultak gyűlölt diktátorok megdöntésében. Ez hiteltelenné teszi az al-Káida évtizedek óta hirdetett üzenetét, hogy csak a dzsihádnak tudja őket hatalmuktól megfosztani. Az Arab Tavasz kezdetben olyan, naivnak bizonyult hiedelmeket generált, miszerint az al-Káida veszített az eszmék harcában. Ugyanakkor az érem másik oldala azt mutatja, noha az Arab Tavasz átforgatta a kormányzást a Közel-Kelet és Észak-Afrika számos országában, ezen országok perifériáira csekély hatást gyakorolt. Másfelől a káosz és instabilitás, amit az Arab Tavasz teremtett, új lehetőséget kínál az al-Káida és szövetségesei számára, hogy rendezzék soraikat és újra szervezkedjenek. Az érintett országok hatóságai saját belső gondjaikra, saját ellenzékükre összpontosítják figyelmüket, mintsem az al-Káidára vagy más nemzetközi terrorfenyegetésre. A nyugattal való együttműködés ezekben az országokban nem népszerű és nem tolerált többé.

Az Arab Tavasz mozgalmaitól az al-Káida és szövetséges szervezetei elsajátíthatják a szociális hálózatépítés korszerű eszközeit (Facebook, Twitter).

Az al-Káida jövőbeli toborzási bázisát fogják alkotni azok a munkanélküli fiatalok, akik csalódnak az Arab Tavasz mozgalmak meg nem valósult ígéreteiben. Gyenge államok nem rendelkeznek megfelelő igazgatási vagy intézményes struktúrákkal, hogy megfelelő kormányzati szolgáltatásokat biztosítsanak, biztonsági erőik pedig nem képesek fenntartani a közrendet. A gyenge kormányzás, vagy államkudarcok létrejötte elégedetlenségi mozgalmakat, felkeléseket indukál, végső soron pedig terrorista csoportok termékeny táptalajának bizonyul. Ezt igazolni látszik, hogy a Közel-Keleten és Észak-Afrikán végigsöprő változások után a régióban az államkudarcok vagy bukott államok száma növekvőben van. Ennek következtében a periférián olyan vákuum keletkezik, amit e szervezet ismét betölthet.

Pakisztán, Szomália és Jemen periférikus vidékein a szervezet újjászerveződése nem lehetetlen. Jemen esetén az Arab Tavasz teremtett a korábbi vereség után új

lehetőséget a terrorszervezet konszolidációjára és terjeszkedésére. Jemenben a változások az AQAP javára alakultak, amely a központi kormányzat krónikus gyengeségének köszönhetően terjeszkedhetett. Ma már az ország területének mintegy felét ellenőrzi, és műveleti képességeit kiterjeszti az Arab-félszigeten túli területekre. Noha Szomália fővárosában, Mogadishuban az as-Sabáb, az al-Káida másik feltörekvő helyi szövetségese vereséget szenvedett, az ország déli részén a szervezet továbbra is befolyással bír, és jelentős visszhangra lelt nyilatkozata, miszerint szövetségre lépett az al-Káidával. Szíriában a kibontakozó polgárháború növeli a szervezet térnyerésének potenciális lehetőségét. Ismét birtokukba vették azok az egységeket, amelyeken keresztül annak idején Irakba áramlottak harcosaik.

Az al-Káida stratégiája nem vetélkedik az erősebb és szervezettebb Muzulmán Testvérekkel ezekben az országokban, ám kihasználja meg nem valósuló ígéreteiket.¹¹ Amennyiben az Arab Tavasz következtében tényleges demokratizálódási folyamatok jönnének létre, azok sem állítanák meg a terrorizmust, hiszen e csoportok bármilyen modernizáló erő ellen küzdenek, legyen az demokrácia vagy diktatúra, sőt a legkonzervatívabb monarchia, amennyiben Nyugat-barátnak látják. Megállapíthatjuk: a terrorizmus kiváltó okai nem rezsim típusfüggők.

Kemal Atatürk Törökországának kivételével egy forradalom sem hozott modernizációt és demokráciát a régióban. A különböző országokban végbemenő forradalmak csak nehézségeket okoztak ezeknek az országoknak és nem tették lehetővé a nyugati értékek érvényesülését. Ellenkezőleg a nyugat-ellenesség erősödött általuk.

Az al-Káida és Irán

Az Arab Tavasz következményei mellett az Iránhoz fűződő viszony alakulása jelenti a terrorszervezet számára a lehetőséget, hogy új erőre kapjon. Egyes elemzők és politikai döntéshozók elvetik az al-Káida és a teheráni rezsim együttműködésének lehetőségét. A politikai pragmatizmus azonban felülírja a sémákat. Az 1990-es évek al-Káida/Tálibán kontra teheráni rezsim, avagy szalafista szunnita radikálisok, kontra síita szélsőségesek konfrontációja, mint a pakisztáni/szaúdi kontra iráni regionális szembenállás lenyomata ma már a múlté.

A geopolitikai sakktablán ma már a teheráni rezsim és az al-Káida az Egyesült Államok és szövetségesei képében közös ellenséggel rendelkeznek. Miután a terrorszervezetet 2001 végén kiűzték Afganisztánból, az iráni rezsim annak számos vezetőjét befogadta. Jellemző módon ezek mindnyájan kiemelt káderek voltak, akiket a teheráni rendszer adu ásznak tekint. Közülük többen adományokat voltak hivatottak szerezni öböl-menti gazdag donoroktól, mások a szervezet központi vezetőségének szolgáltattak stratégiai és műveleti segítséget.

Az al-Káida vezetési tanácsát Bin Laden alapította, mint iráni háttér vezető szervezet. Tagjai közé tartozott Szaíf Al-Ádel, Szulejmán Abú Gaith, Abú Al-Khaír Al-Maszrí, Abú Muhammad Al-Maszrí, valamint Abú Hafsz Al-Mauritáni. Mindnyájan Iránban tartózkodnak a házi őrizet különböző formáiban. Többen kérvényezték kiengedésüket. 2009-ben és 2010-ben az iráni hatóságok családtagjaikkal egyetemben többet elengedtek, köztük Bin Laden családtagjait is. A vezető tanácsot azonban

¹¹ Bruce Hoffman: The Arab Spring and its Influence on Al-Qa'ida. *CTC Sentinel*, Combating Terrorism Center At West Point, <<http://www.ctc.usma.edu/posts/the-arab-spring-and-its-influence-on-al-qaida>>

korlátozott házi őrizet sajátos formáiban továbbra is az országban tartják, ahol a terrrorszervezet központi vezetőségével szabadon kommunikálhatnak, adományokat gyűjthetnek és Iránon át különböző hadszínterekre harcosokat juttathatnak el.

Az iráni rezsim nyilvánvalóan önvédelemből tart al-Káida prominenseket területén. Mindaddig, amíg Teherán annak vezetőit ellenőrzése alatt tartja, a terrrorszervezet feltehetően nem fogja az országot megtámadni. Van ennek a stratégiának offenzív vonása is: amennyiben az Egyesült Államok vagy Izrael támadást intézne az iráni nukleáris létesítmények ellen, számos, kiterjedt műveleti tapasztalattal rendelkező prominens al-Káidás vezető, mint például Szaíf al-Ádel, a terrrorszervezet egykori biztonsági főnöke, az iszlám köztársaság hasznára lehet. A kölcsönös egymásra utaltság miatt az al-Káida óvatos a síitákkal szemben.

Végül, de nem utolsósorban, Irán az al-Káida mentsvára. Az Egyesült Államok Irakban, Pakisztánban, Jemenben és más országokban döntő csapást mért a szervezetre, ám műveleti képességei ezen az országon belül igen korlátozottak. Irán ráadásul a Perzsa-öböllel, Irakkal, Törökországgal, Afganisztánnal és Pakisztánnal határos lévén központi helyen fekszik az al-Káida számos helyi szervezete számára.

Mindaddig, amíg a vezető tanács házi őrizetben marad területén, Irán és az al-Káida viszonya ellentmondásosnak tekinthető, ám ha Washington és Teherán között kenyértörésre kerül a sor, ez száznyolcvan fokos fordulatot vehet. Amennyiben az Egyesült Államok vagy Izrael rászánja magát, hogy támadást intézzen az iráni nukleáris létesítmények ellen, vagy más módon nő a feszültség, Teheránnak és az al-Káidának közös érdeke lesz Amerikát merényletekben kivéreztetni.

A szíriai helyzet és a dzsihadista mozgalmak

Az Arab Tavasz során, más országoktól eltérően, Szíria új lehetőséget teremtett az al-Káidához kötődő helyi szalafista dzsihadista szervezeteknek.

- a) A Dzsabhat Un-Nuszra nevű dzsihadista szervezet mintegy kilenc hónappal a szíriai megmozdulások kitörését követően, tipikus dzsihadista ikonográfiát és propaganda mechanizmust használva, 2012. január 24-én bejelentette szíriai jelenlétét és háborút hirdetett Basír Al-Aszad rendszere ellen. A Szíriai Felszabadító Hadsereg soraiban küzdő dzsihadistákkal ellentétben ellenzi az Arab Liga, Törökország vagy a nyugati szövetségesek beavatkozását és síkra száll az ENSZ tűzszüneti terve ellen. Mindenekelőtt felekezeti alapon támadja az Aszad-rezsimet, azzal érvelve, hogy az a síita alavita elitre támaszkodik, és a rendszer iráni orientációját veszi célba. Iránnal kapcsolatosan azt állítja, hogy annak célja a nagy perzsa birodalom helyreállítása, amelyben benne foglaltatik a levantei térség is. Ebben a magatartásban a szaúdi geopolitikai intenció érhető tetten. A Dzsabhat Un-Nuszra vállalta a felelősséget 2012. február 10-én egy aleppói rendőrőrs ellen, 2012. március 17-én és április 20-án ugyancsak Aleppóban katonai létesítmények ellen, április 24-én a damaszkuszi iráni kulturális központ ellen, április 27-én egy damaszkuszi alavita mecset ellen végrehajtott öngyilkos merényletekért.
- b) Al-Zaváhíri dzsihadra szólított fel Szíriában. Felhívása nem volt precedens nélküli. Hasonló felhívást intézett a líbiai események idején is Kadhafi rendszerének megdöntésére, ám az al-Káida erős helyi szervezete csak ennek az országnak az esetén volt megtalálható a közelben, az Iraki Iszlám Állam Al-Káidája formájában.

- c) Vita folyt arról, hogy folytatható-e dzsihád olyan országban, ahol nincs külföldi megszállás. Zaváhíri azzal érvelt, noha Szíria nincs külföldi megszállás alatt, ám mivel alaviták uralják és erős az iráni befolyás, külföldi befolyás alattinak tekintendő.
- d) Idegen harcosok, köztük dzsihádisták egyre hangsúlyosabb jelenléte figyelhető meg Szíriában.
- e) Az al-Káida szíriai jelenléte azért ad nagyobb aggodalomra okot, mint az Arab Tavasz rebelliói során más országokban, mert szövetséges helyi csoportjait a meggyengült, ám elszánt Iraki al-Káida szervezet támogatja, amely 2010 óta szállít harcosokat Szíriába. Zaváhíri intencióival ellentétben, az iraki al-Káida szervezet felekezeti ellentétek szítására törekszik. Ámbár a dzsihádi műveletek kapacitása ebben az országban korlátozott, jelentőségét növeli az a tény, hogy nemzetközi felekezeti háború részének tekinthető. A síiták elleni merényletek ugyanakkor a szíriai alavitákat és keresztényeket arra ösztönzik, hogy álljanak ki az Aszad-rezsim mellett. Így nem kizárt, hogy éppen a síita Irán részéről indukált hamis zászlós műveletekről van szó. A teheráni stratégák egyre nagyobb befolyással bírnak az al-Káidára és iraki szervezetére, amelynek módszerei az öngyilkos merényletek, s régóta logisztikai kapacitással rendelkezik Szíriában. Ezek a dzsihádisták főleg a Szíriai Felszabadító Hadsereg kötelékeiben harcolnak, bár ott kisebbséget alkotnak.¹²

Technikai determinánsok

A szervezet sorsának technikai determinánsai közül a toborzás, finanszírozás, a menedékek, az ideológiai támogatottság, valamint a központi irányítás problematikái a meghatározóak.

Külföldi harcosok: telített piac verseng értük

Mintegy két évtizedig (1998–2008) a szélsőségesek számára az al-Káida képviselte a globális dzsihádra az egyedüli lehetőséget. Ez a szervezet jelentette a hozzáférést a dzsihádi konfliktusokhoz az 1990-es években Afganisztán, Bosznia, Csecsenföld, a 2000-es esztendőben pedig Szomália, Afganisztán, Pakisztán és Irak területén. Mindegyik konfliktus külföldi önkéntesek hullámát vonzotta: az al-Káida üzenete és lehetőség dzsihádi kalandra észak-afrikai és arab fiatal emberek egymást követő nemzedékeit csábította.

2007 körül azonban az al-Káida külföldi önkénteseinek hulláma apadni kezdett. Irakban ahelyett, hogy a Bin Laden által ihletett dzsihádi álmaikat valóra válthatták volna, idegen törzsi csetepatékba és felekezeti ellentétekbe kellett bocsátkozniuk. Az öngyilkos merénylők is az ő soraikból kerültek ki. Ugyanakkor az amerikai Egyesített Különleges Műveleti Parancsnokság gyakorlatilag feloszlatta Irakban az al-Káidát, meggyilkolva vezetőit és ellehetetlenítve műveleteit. Mindez, valamint belső ellentétek következtében a külföldi harcosok toborzási csatornáit bedugultak. 2009-re az iraki dzsihád ügye vereséget szenvedett. A legelszántabb külföldi harcosok Afganisztánba

¹² Brian Fischman: The Evidence of Jihadist Activity in Syria. *CTC Sentinel*, Combating Terrorism Center At West Point, May 22, 2012. <<http://www.ctc.usma.edu/posts/the-evidence-of-jihadist-activity-in-syria.html>>

távoztak, az al-Káida iraki dzsihádjának néhány túlélője pedig hazatért – pont az Arab Tavasz kezdetére.

Az al-Káida lineáris elemzése azt mutatja, hogy a külföldi harcosok életfogytiglan hűek maradnak a szervezethez. Ebből az következne, hogy ezek a veteránok az Arab Tavasz káosza közepette a saját országukban al-Káida sejteket alakítanak. Ám nem így történt. A Közel-Keleten és Észak-Afrikában kibontakozó Arab Tavasz felkelések során az al-Káidával rivális új csoportok jelentek meg, ellenállási szervezetek széles skálája keresett pénzt és harcosokat. A sérülékeny fiatal emberek befolyásolásában az Arab Tavasz mozgalmi hosszútávon vetélytársat jelentenek az Al-Káidának. Ugyanakkor nem dőlt el, hogy az új szervezetek szippantják-e magukba a régi elemeit, vagy végsősoron a tapasztalt és emblemikus régi szervezet bocsát ernyőt feljűk.

Az, hogy a 9/11 iraki és afganisztáni csatatereiről külföldi harcosai második nemzedékének útja hova vezet, sokat elárul a terrorszervezet jövőjéről.

- 1) A külföldi veterán harcosok továbbra is a szervezet Pakisztánban meghúzódó régi tagjaihoz kötődnek.
- 2) Esetleg szakítanak és új dzsihádi csoportot alakítanak, vagy új csoport élére állnak. Ezeket a külföldi harcosokat az al-Káida tehetetlensége frusztrálja, hogy nem tudja megvalósítani ideológiai céljait. A legkreatívabbak megragadják az újonnan fellépő csoportok biztosította lehetőséget, hogy saját terrorszervezetet vezethessenek. Az al-Káida reménye, hogy fenntartsa az ellenőrzést az Arab Tavasz szervezetei felett, inkább az anyagi, mintsem az ideológiai lehetőségeken múlik. Ám az al-Káida forrásai kimerülőben vannak.

Apadó források

Akik hanyatlófélben levőnek tekintik az al-Káidát, az utóbbi években tapasztalható térvészésének okait elsősorban anyagi természetűnek látják. Szerintük 9/11-et követően a legalapvetőbb tévedés az volt, hogy az al-Káida típusú terrorizmus „olcsó”. Egyes merényletek viszonylag alacsony kiadásaira hivatkozva egyes elemzők arra a következtetésre jutottak, hogy az al-Káida minimális költségvetésből is működőképes. Alábecsülték Bin Laden személyes jelentőségét a terrorszervezet működésének pénzügyi feltételeinek biztosításában. Nem vették tekintetbe a szervezet búvóhelyei és személyi állománya fenntartásának állandó költségeit. Bin Laden pakisztáni dokumentumai és feljegyzései arról tanúskodnak, hogy a vezér halála előtt kétségbeesetten kutatott pénzforrások után.

Noha az al-Káida a szervezet fennállásának első másfél évtizede során rendelkezett legális és illegális forrásokkal, elsősorban mégis globális programjának kivitelezésére kapott adományokból működött. Az adományok elsősorban Bin Laden személyes kapcsolatrendszerétől függtek és a szervezet műveleti függetlenségének kritikus tényezőjé alakították.

Ezek az adományok biztosították az al-Káidának a lehetőséget, hogy ne szorítkozzon egyetlen földrajzi területre és ne függjön adott lakosság támogatásától. Idejét, energiáját merényletek tervezésének és végrehajtásának szentelhesse, és ne kényszerüljön illegitim pénzszerző műveletekre (ti. zsarolásra, kábítószer-csempészetre, emberrablásra stb.), amely aláássa a szervezet ideológiai elkötelezettségét és támogatottságát, és lehetővé teszi, hogy ilyen illegitim akciók révén ne kerüljenek a nyugati terrorelhárító szolgálatok látókörébe.

Miután Bin Laden meghalt, az al-Káida finanszírozási forrásai kiapadni látszanak. A donorok új, ígéretesebb védeneket keresnek, az adományok túlnyomó többségét átirányították az Arab Tavasz mozgalmi új csoportjainak. Al-Zaváhíri sokkal alacsonyabb szintű donor-támogatottsággal rendelkezik, mint elődje. Ha egyáltalán bármely al-Káida fiálénak sikerült pénzadományokra szert tennie Bin Laden halála után, ez mindenekelett az AQAP. Ha képes túlnyomóan donorpénzekből működni, ez a helyi szervezet joggal tarthat igényt az al-Káida központi vezetőségének globális szerepére.

A pénzutasítások átirányításával a befolyás és stratégiai irány is módosulni fog. A legerősebb jelzés, hogy a jövőben az al-Káida hol tűnhet fel, a Perzsa Öbölből érkező donorpénzek nyomon követése és elemzése révén lehetséges.

Szűkülő menedék

Számottevő skálájú, rendszeres támadások végrehajtása fenntartható menedéket igényel. Az életben maradt al-Káida tagok Afrika, Dél-Ázsia valamint a Közel- és Közép-Kelet számos pontján szétszóródtak. Egyes szakértők szerint az al-Káida tagjainak ez a földrajzi szétterítettség kedvezően hat, ereje növekszik általa.

Mások szerint az al-Káida jelenlegi búvóhelyeinek (Pakisztán, Jemen, Szomália valamint a Sahel-övezet) vizsgálata inkább arra enged következtetni, hogy a szervezet jelenleg igen sérülékeny pozícióban van. Jelenlegi környezetük nem biztosít olyan menedéket és hátországot, amelynek védelmében a 2001. szeptember 11-eihez hasonló támadásokat ismételtén véghezvihetnének.

A szervezet pakisztáni menedékei elleni amerikai drón-támadások ellehetetlenítik, hogy ott az al-Káida műveleteket tervezzen, terroristákat képezzen ki és terítsen. Az abbottábadi dokumentumokban maga Bin Laden jegyezte meg, hogy *új menedékre van szükség, és Jement említette meg, mint lehetséges alternatívát.*

Jemen a Perzsa-öbölbeli donorokhoz való fizikai közelsége okán és ideológiájára fogékony, vendégszerető lakosságával természetes búvóhelyül szolgálhat. Az AQAPnak és párhuzamos felkelő szervezetének, az Anszár as-Sarí'ának sikerült nagy területeket ellenőrzése alá vonnia, ámbár az amerikai terrorellenes műveletek kezdtek erodálni ezeket a búvóhelyeket is.

Szomália számos helyi megoldatlan klán-konfliktusával szintén kedvező környezetet jelent. Az al-Káida és az as-Sabáb egybeolvadása kezdetben mindkét szervezet növekvő ereje jelének tűnhetett, ámbár mintegy félévvel a meghirdetett szervezeti egybekelést követően, az as-Sabáb belső széthúzással küzd. Az al-Káida harcosai ismét elég naivnak bizonyultak, hogy véget nem érő klánharcokba ártsák magukat.

A Sahel-övezet jelenleg némi reménnyel kecsegtet, ahol Líbia összeomlásának folyamatában Mali északi részét dzsihádisták csoportok birtokba vették és egymással vetélkednek a sivatag birtoklásáért. 2012. május 27-én Maliban a tuareg MNLA szervezet kikiáltotta *függetlenségét*, az Azawad Iszlám Állam Területi Tanácsát. A Szahara elhagyatott részein elszigetelve és kizárólag illegális jövedelemforrásokra hagyatkozva, a Sahel tartós globális búvóhely gyanánt az Al-Káida számára kevés előnnyel kecsegtet, a számos logisztikai akadályról nem beszélve.

Az Iraki al-Káida, a Szíriai Felszabadító Hadsereg közvetlen szomszédságában, felekezeti konfliktusokkal van elfoglalva és egyszer már (csaknem) megsemmisítő

vereséget szenvedett az amerikai. Ezért menedékként kevésbé jöhet számításba. Egy újra felemelkedő Iraki al-Káida vagy Észak-Afrikában, esetleg Szíriában felmerülő új búvóhely a drónok korszakában nem nyújthat olyan biztonságos menedéket, mint Afganisztán az 1990-es években.

Ideológiai váltás: fókuszban a helyi célok

Bin Laden abbottábádi dokumentumainak a legbeszédesebb revelációja az volt, hogy fel akarta cserélni a szervezet nevét. Mi végett látta szükségét az átcímkezésnek? A 2001. szeptember 11-ét követő évtized során az al-Káidának nem sikerült fenntartania támadásait a Nyugat ellen, ideológiai célkitűzései nem teljesültek, több muszlimot gyilkolt meg, mint nyugatit, ami végül azt eredményezte, hogy Bin Laden és az al-Káida évről-évre vesztett támogatottságából a muszlim lakosság körében. Noha stratégiai céljai megvalósulásában korántsem áll rosszul, a nyugat és a „hitehagyott” muszlim rezsimek elleni erőszakos fellépésének okai egyre kevésbé találnak megértésre. Ezek között a fő stratégiai cél, a globális muszlim kalifátus megteremtése taktikai okként is szerepel. Ebben a formájában azonban kevésbé vonzó a globális közvélemény esetén, mint a kormányzás nélküli peremvidékeken.

A terrorszervezet négy érvvel jusztfikálta erőszakos fellépését a Nyugat és a „hitehagyottak” ellen a közvélemény előtt:

1. Globális iszlám kalifátus megteremtése, amelyet a sarí'a, az iszlám jog révén kormányoznak.
2. A távoli ellenség (az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei) támadása bosszúból, amiért korrupst közeli ellenséges rezsimeket (közel-keleti és észak-afrikai diktátorokat) ültettek az igazhívők nyakába.
3. A muszlim szent helyek és muszlim országok amerikai megszállásának erőszakkal véget kell vetni.
4. Azért, mert az Egyesült Államok támogatja Izraelt.

Az ifjú muszlimok széles tömegei körében a globális dzsihádra elsődleges jusztfikációi közül mindössze egy talált visszhangra: Izrael. Bin Laden fájdalmat érzett volna azt látván, hogy sorra megdöntik a közel-keleti és észak-afrikai diktatúrákat az al-Káida teljes mellőzésével, többnyire erőszakmentes tiltakozások révén.

Noha az Arab Tavasz eseményeinek különböző helyszíneken gyakran feltűnik az al-Káida fekete zászlaja, de egykor becsben tartott neve többnyire hiányzik az arab történelem legjelentősebb forradalmi hulláma során. Bin Laden átnevezési stratégiája ismét a helyi dzsihádra való összpontosítást célozta. Ez az átnevezési folyamat legalább kettő jelenlegi dzsihádi frontnál tettenérhető: Jemenben az Anszár as-Sarí'a valamint a Sahel övezetben az Anszár Ud-Dín szervezetek esetén.

Két másik helyszínen, Szomáliában az as-Sabáb és Nigériában a Boko Haram esetén az al-Káida nevét gondosan elkerülik és a helyi neveket részesítik előnyben, amely egybecseng a helyi ügyek előtérbe kerülésével. Ráadásul az Iraki al-Káida elsőként alkalmazta az átcímkezési stratégiát, amikor 2006-ban meghirdette az Iraki Iszlám Államot. Megállapítható, hogy azon szervezetek, amelyek szorosabban kapcsolódnak az al-Káidához, elkerülik a szervezet nevének használatát, hogy erősítsék helyi szinten hitelességüket, míg azok a csoportok, amelyek kisebb népszerűségnek örvendnek, felhasználják az al-Káida nevét, mivel e szervezet

támogatása növeli a helyi csoportok globális hitelességét. Azok a csoportok, amelyek jelenleg használják az al-Káida nevet, kevésbé kötődnek a szervezethez, mint azok, amelyek tartózkodnak nevének használatától.

Sokak szerint az igazi fenyegetést a közeljövőben azok az önkéntes nyugatiak jelentik, akik az internetes propaganda által nyernek inspirációt nyugaton független támadásokhoz, nem kötődve szervezetileg formálisan az al-Káidához, de a szervezet terrormítosza által ihletet nyerve. Kétségtelenül létezik ilyen jelenség, ám több kudarcot produkált, mint tényleges fenyegetést. Nem váltak be azok a feltevések, hogy az al-Káida online ideológiai ihletése nyomán globális méretű társadalmi mozgalom bontana szárnyakat.

Létezik-e központi vezetés?

A főhadiszállás feladata, hogy ideológiai elvek által meghatározott stratégiai víziót, strukturált műveleti tervezést szolgáltatson, folyamatosan adjon parancsokat, biztosítsa a szervezet kommunikációját, készítsen indoktrinációs és kiképzési programokat az újonnan toborzottak számára, pénzügyi forrásokat biztosítson a globális műveletek fenntartására és a támadások kivitelezéséhez logisztikai támogatást nyújtson. Megfelelő műveleti menedék, inadekvát toborzás és az ideológiai megjelenés általános hiánya korábban precedens nélküli helyzetbe hozta az al-Káidát és 2012 nyarán joggal merül fel a kérdés, létezik-e egyáltalán globális al-Káida szervezet?

Mielőtt erre megkísérelnénk válaszolni, szögezzük le: tekintet nélkül arra, hogy szerkezetét tekintve az al-Káida centralizáltnak vagy decentralizáltnak tekinthető, Bin Laden és veterán vezető társai Pakisztánban a szervezetnek kétségtelenül főhadiszállás funkciót nyújtottak. Ez ma már diszfunkciós jeleket mutat.

2012 nyarára Bin Ladent és számos más al-Káida vezetőt meggyilkoltak vagy elfogtak. Június elején Jemenben dróncsapás oltotta ki Fahd Al-Kusza műveleti vezető életét, aki felelős volt 2000-ben Adenben az USS Cole hadihajó elleni merényletért, amelynek tizenhét amerikai katona esett áldozatul. A globális vagy transznacionális terrorizmus hat ideológusa közül három, Bin Laden, Awlaki valamint Abú Jahja Al-Líbi halott. Utóbbival 2012. június 5-én dróncsapás végzett, ezzel a szervezet elveszítette Zaváhíri utáni második emberét, legtapasztaltabb vezetőjét, videók inspirátorát, aki az amerikai születésű Al-Awlaki halálát követően a spirituális vezető szerepét töltötte be. Míg a többi vezető elvesztése nem gyakorolt alapvető változást a szervezet stratégiájára, Líbi halála jelentős mértékben csökkenti a szervezet hatékonyságát, befolyásolja stratégiája, prioritásai és célkitűzéseinek alakulását.

Az alapító atyák közül ketten – Ramzi és Kháled Seikh Mohammad – amerikai őrizetben vannak. Hafiz Mohammad Szajjídra a Laskar-i Tajjíba vezetőjére hárul a feladat, hogy kiemelkedő fontosságú, a lehető legtöbb halálos áldozattal járó terrortámadásokat és transznacionális műveleteket ötljön ki.

Maga Zaváhíri inkább a dzsihádi intifáda, egyfajta regionalizált felkelés-szakértője, amely olyan térségekben bontakoztatható ki, ahol a lakosság elidegenedett vagy erodálódott a központi hatalomtól: Algériában, Nigériában, Szomáliában. Bin Laden halálát követően két dzsihádi trend figyelhető meg a szervezet életében: egyrészt a regionális dimenziójú, intifáda jellegű felkelések, amelyeket Zaváhíri gondolatai és útmutatásai inspirálnak; illetve az al-Káida által ihletett nemzetközi

terrorizmus, amit a pakisztáni Laskar-i Tajjiba és a Tehrík-i Tálibán-i Pákisztán képviselnek önállóan, vagy együttműködve az al-Káidával és a Haqqání hálózattal.

Akik leírják az al-Káidát, nem tartják Zaváhírít sem karizmatikus vezérnek, sem jó vezetőnek. Van tekintélye a tagság körében, ugyanakkor megosztó személyiség, aki nyílt konfrontációba bocsátkozik rivális iszlám szervezetekkel vagy konkurens vezetőkkel. Ugyanakkor hetekbe telik, míg kommunikációja eljut a címzettekhez és feltehetően sokkal szűkösebb anyagi források állnak rendelkezésére, mint elődjének. Parancsnoki funkciója feltehetően pusztán arra korlátozódik, hogy túlélő al-Káidás veteránokat Pakisztánból más menedékhelyekre irányít.

Ezek a szakértők nem veszik tekintetbe, hogy Zaváhírí a Nagy Túlélő, aki a helyi szövetségesek globális hálózatát kifundálta, az As-Sabáb és a Boko Haram csatlakozását már ő szervezte, és jól ért ahhoz, hogyan használja ki az al-Káida az Arab Tavasz eseményeinek és következményeinek ellentmondásait. Állhatatossága és szervezőképessége pótolhatatlan. Ezek a tulajdonságai veszélyes és sokszor kiszámíthatatlan ellenség képét vázolják fel, akit az eltelt évtizedek során többször kíséreltek meg leírni, minden esetben sikertelenül.

Ami az al-Káida helyi szövetségeseit illeti, kevésbé kezdeményezik, hogy útmutatást kérjenek a begubózott Zaváhírítől. A jemeni AQAP, az AQIM a Sahelben feltehetően önállóan hajtják végre saját programjukat, míg nyilvánosan hűségükről biztosítják a vezért, akit nem láttak személyesen.

Al-Káida-e a központ nélküli új hálózat?

Szakítani kell azzal a megközelítéssel, amely az al-Káidát állítja a globális terrorizmus középpontjába. Úgy kell tekinteni a szervezetre, mint a jövő terrorizmusa számos lehetséges formájának csupán egyikére.

A szervezet jövőjének alakulását illetően a következő kérdések várnak feltárára:

- *A vetélkedés versus együttműködés kérdés* arra keres választ, al-Káida vezető testület híján vajon a szervezet filiáléi, az általa inspirált csoportok és egyéb militáns iszlamista csoportok vetélkednek-e az Arab Tavasz mozgalmával, vagy együttműködnek? Jelenleg, a tíz évvel ezelőtti állapottal összehasonlítva, sokkal több szélsőséges csoport helyezkedik el a globális horizonton. Feltárandó, hogy ezek a szervezetek mikor vetélkednek és milyen feltételek közepette, mikor működnek együtt.
- *Az országos és regionális szervezetekre kell inkább összpontosítani, mintsem az al-Káida globális stratégiájára.* Bizonyos formájú centralizált vagy decentralizált kormányzó testület és megfelelő pénzügyi támogatás, új kezdeményezések híján a szervezet nagy stratégiája nem sokat ér. Az al-Káida vezetők megmaradt kemény magja számára a túlélés és soraik átrendezése feltehetően a nagyszabású stratégiai vízióknál többet nyom a latban. A terrorszervezet globális hanyatlása ellenére az elemzőknek az országos és regionális szinten tevékenykedő militáns csoportokra kell összpontosítaniuk figyelmüket Afrikában, a Földközi-tenger térségében és Dél-Ázsiában, azt vizsgálva, hogy az al-Káida és az újonnan alakuló szervezetek közötti kapcsolatok utóbbiak megjelenésének nem kiváltó okai, csupán periferikus tényezői.
- *Kövesd a pénzt,* azt jelenti, hogy a támadások gyakorisága, dinamikája függ a pénzmozgástól. A jövőbeli szélsőséges csoportok egyre inkább függenek a

finanszírozástól. Ha pénzügyi forrásokra tesznek szert, nő népszerűségük, létszámban gyarapodnak és sűrűbben követnek el merényleteket.

- *Szíria – az al-Káida utolsó reménye* Míg a figyelem a jemeni AQAP tanulmányozása felé fordult, a Szíriában kibontakozó polgárháború némi életet lehelhet az al-Káidába. A szervezet máris hivatkozik az Aszad rezsim elleni küzdelem tanulságaira. Az al-Káida Nyugat-Irakban korábban kialakított műveleti bűvőhellyel rendelkezik, amely révén harcosokat juttat a bagdadi síita többségű központi kormány ellen harcoló, a szervezettel szövetséges szunnita törzseknek. Szíria Izraelhez közelsége párhuzamos dzsihádi ügyet kínál, amely a szervezetnek az Aszad-rezsim megdöntésén túlmutató stratégiai célja. Ámbár a Muzulmán Testvérek által támogatott párhuzamos ellenállási erő valószínűleg megelőzi az al-Káidát. A szíriai al-Káida front és a szíriai ellenállás arculatának kutatása még gyerekcipőben jár.
- *Az iráni „sötét ló”.* Évek óta híresztelések keringenek egyrészt arról, hogy Irán támogatja a szervezetet, másrészt arról, hogy a teheráni rezsim konfliktusban áll az al-Káidával.¹³ A házi őrizet vagy vendégség különös státuszában az országban tartózkodó vezetői inkább a teheráni rezsim műveleti támogatását élvezik. Teherán ma már a síita és szunnita terrorszervezetek egyaránt legfőbb támogatójának számít. Ha eszkalálódik a feszültség Irán és Izrael vagy az Egyesült Államok között, felmerül a kérdés, hogy a teheráni rezsim helyettesítő erejének fogja-e az al-Káidát felhasználni?
- További kérdés, *hová áramlanak az al-Káida legtehetségesebb veteránjai?* A szervezet központi vezetésének korlátoltsága a legtehetségesebb terroristákat feltehetően arra ösztönzi, hogy új szervezeteket hozzanak létre, további terrorfenyegetést generálva.

*

Az Egyesült Államok – ahelyett, hogy a következő konfrontációra készülne az al-Káidával és más, 2012-es csoportokkal – még mindig múltbeli csatáját vívja a 2001-es al-Káidával szemben, pedig az a szervezet már rég a múlté. Az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek annak feltérképezésére kellene összpontosítani, hogy a régi al-Káidás fenyegetettség a regionális és transznacionális szélsőséges szervezeti hálóban új manifesztációkban hogyan bukkan fel ismét.

Konklúzió

Megállapítható, hogy a szeptember 11. al-Káidája nincs többé. Noha továbbra is fennáll a fenyegetés, ám ez a terrorfenyegetettség merőben különbözik az al-Káida múltbeli kereteitől.

Helyi szervezetei azonban egyértelműen erősebbek, mint egy éve. Az AQAP-ot eleve úgy tervezték, hogy erősebb legyen a központnál, Jement tervezték ugyanis új

¹³ Seth Jones: Think Again: al-Qaeda. *Foreign Policy*, May/June 2012/<http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/04/23/think_again_al_qaeda>

hadszintérnek. Nincs rá bizonyíték, hogy ezeket a szétszórt, laza, ám egyre erősödő és egyre agresszívebb helyi szervezeteket egyetlen, központi irányítású egységes entitásba akarnák szervezni, amilyenek az al-Káidát ismerjük. Ennek ellenére az al-Káida magja és maga Zaváhíri még mindig az afganisztáni–pakisztáni határtérségben tartózkodik. Itt működik az al-Káidával szövetséges szervezetek közül kettő: a LeT és a TTP. Szakértői körökben viták folynak róla, hogy a mozgalom Bin Laden megsemmisítését követően hanyatlóban van-e vagy átalakulási periódusban leledzik laza hálózati elemekké és Főnix madárként hamvaiból újjáéled?

A szervezetet helyi, regionális, nemzetközi és globális műveletek egyaránt jellemzik, amelyek zömét a vezetésre mért súlyos csapások ellenére még mindig többnyire az afganisztáni–pakisztáni határtérségből szervezik és kivitelezésükben a Haqqáni hálózat is részt vesz. Noha ismeretes, hogy a Laskar-i Tajjiba nemzetközi dimenziójú fenyegetést jelent, az amerikai terrorelhárítás még nem lépett fel vele szemben a saját területén. Amíg erre el nem szánja magát, az afganisztáni–pakisztáni határvidéken működő nemzetközi terrorszervezetek és az al-Káida maradványai továbbra is komoly nemzetközi fenyegetést jelentenek. E fenyegetés mértéke az amerikai és NATO-erők afganisztáni kivonását követően tovább növekedhet, és tovább csökken a pakisztáni hadsereg és a nagyhatalmú titkosszolgálat, az ISI együttműködési hajlandósága a LeT és az al-Káida maradványaival szembeni fellépés tekintetében.

Mindezek következtében a szervezet könnyen regenerálódhat. Ennek lehetőségei és feltételrendszerének elemzése további stúdiumokat igényel a jövőendő terrorista-forogatókönyvek felvázolásához. A nemzetközi erők kivonásával komoly mennyiségű fegyver kerül az afgán biztonsági erők kezébe, amelyek könnyen az afgán és pakisztáni tálibok, a Haqqáni hálózat, az al-Káida, a Laskar-i Tajjiba és más pakisztáni dzsihádi szervezetek birtokába kerülhetnek. Könnyen előfordulhat, hogy az afganisztáni–pakisztáni határvidék ismét tele lesz fegyverrel, mint 9/11 előtt volt. Egy részük – a pakisztáni dzsihádi szervezetek kiképzett kádereivel egyetemben – a dél-ázsiai térség más országaiba szivároghatnak. Ezek, akárcsak az afganisztáni szovjet csapatkivonulást (1989) követően, eljuthatnak Kasmír Pakisztán által megszállt részébe, és új háborút robbanthatnak ki Dzszammu és Kasmír elfoglalásáért.

Bin Laden halálával a térségből kiinduló nemzetközi terrorfenyegetés nem csökkent és mindaddig nem lesz csekélyebb, amíg az ebből a térségből műveleteket tervező és terror-cselekményeket végrehajtó dzsihádi terrorista csoportok maradványainak semlegesítése meg nem történik, míg pénzügyi és logisztikai forrásaikat el nem apasztják.

Sem a 2001. szeptember 11-ét követő háború évtizede során, sem a Bin Laden kiiktatását követő időszakban nem sikerült az al-Káidára döntő csapást mérni. Bár árnyéka önmagának, mégis ástrukturálódva új erőt merített. Ezúttal az arab világ és Dél-Ázsia kormányainak gyengesége, a terrorszervezet fő szövetségeseinek állóképessége, a csökkenő amerikai jelenlét Irakban, Afganisztánban és Pakisztánban és más országokban, nagyban hozzájárul a szervezet Bin Laden utáni túlélésében. A drónok és különleges műveleti erők kiiktathatják a szervezet egyes vezetőit, ám mindaddig, amíg a kiváltó társadalmi, gazdasági, politikai problémák gyökeres megoldása meg nem történik, ezek ismét a terrorizmus és felkelések kiváltó okává válnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bumiller, Elisabeth: Panetta Says Defeat of Al-Qaeda is Within Reach. New York Times, July 9, 2011 <http://www.nytimes.com/2011/07/10/world/asia/10_military.html>
- Dilanian, Ken: Brennan Defends U.S. Drone Attacks Despite Risks to Civilians. LA Times, April 29, 2012 <http://latimesblogs.latimes.com/world_now/2012/04/brennan-drone-attacks.html>
- Fischman, Brian: The Evidence of Jihadist Activity in Syria. CTC Sentinel, Combating Terrorism Center At West Point, May 22, 2012. <<http://www.ctc.usma.edu/posts/the-evidence-of-jihadist-activity-in-syria.html>>
- Hoffman, Bruce: The Arab Spring and its Influence on Al-Qa'ida. CTC Sentinel, Combating Terrorism Center At West Point, <<http://www.ctc.usma.edu/posts/the-arab-spring-and-its-influence-on-al-qaida>>
- Habeck, Mary: Evaluating the War with al Qaeda. <<http://presidentialrace.oodja.com/a/detail.do/id-fl72559a-608e-4591-8fe6-7b972c93fc5a>>
- Jones, Seth: Think Again: al-Qaeda. Foreign Policy, May/June 2012/<http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/04/23/think_again_al_qaeda>
- Katona Magda: Az Al-Káida metamorfózisa 2001. szeptember 11-e után. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2005 IX. évfolyam 3. szám, 166–190. o.
- Katona Magda: A regionális dinamikák átstrukturálódása Bin Laden kiiktatását követően. <http://mhht.eu/hadtudomany/2012_e_Katona_Magda.pdf>
- Rogers, Paul: The Current Status of Al-Qaida. Oxford Research Group, Oxford: May 2012 <www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/middle_east/current_stories_al_qaida>
- Watts, Clint: What If There Is No Al-Qaeda? Preparing for Future Terrorism. Foreign Policy Research Institute, July 21, 2012, <www.eurasiareview.com/21-07-2012-what-if-there-is-no-al-qaeda-preparing-for-future-terrorism-analysis/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed>